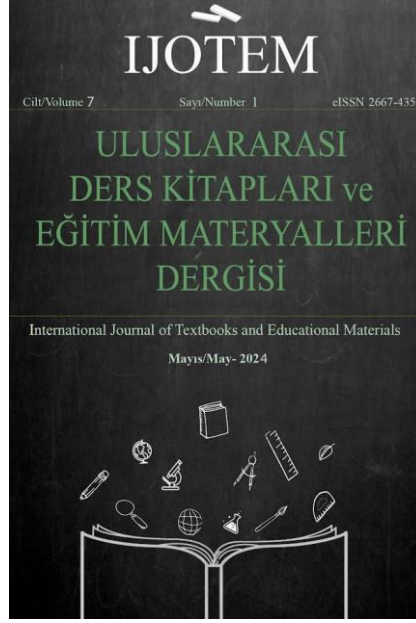

ULUSLARARASI DERS KİTAPLARI VE EĞİTİM MATERYALLERİ DERGİSİ (IJOTEM)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijotem>

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Soru ve Etkinliklerin 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Değerlendirilmesi

Ogün ÇAKIR¹

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi

ogun.cakir@izu.edu.tr
0000-0003-4423-4821

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Alınma Tarihi: 19.04.2024

Kabul Edilme Tarihi: 27.05.2024

Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 27.05.2024

Alıntı: Çakır, O. (2024). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki soru ve etkinliklerin 21. yüzyıl becerileri bağlamında değerlendirilmesi. *Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 7(1), 1-27.

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Soru ve Etkinliklerin 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Değerlendirilmesi

Ogün ÇAKIR¹

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında ilkokul 4. sınıflarda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitabını 21. yüzyıl becerileri bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı araştırmada veri analizi süreci içerik analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte ders kitabındaki soru ve etkinliklerin hangi 21. yüzyıl becerilerine yönelik hazırlandığı kodlama ve kategorize etme süreçleri ile tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarından ulaşılan bulgulara göre kitapta yer alan toplam 128 sorunun 113'ü eleştirel düşünme, 8'i iletişim ve 7'si yaratıcılık becerisine yöneliktir. Bu durum, kitapta yer verilen soruların işbirliği, iletişim ve yaratıcılık becerilerine yeterli ölçüde odaklanmadığını göstermektedir. Ayrıca, kitaptaki toplam 51 etkinlikten 24'ü eleştirel düşünme, 3'ü işbirliği, 12'si iletişim ve 12'si yaratıcılık becerisine yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu sonuçlar genel olarak, Sosyal Bilgiler ders kitabının 21. yüzyıl becerilerini yeterli ve eşit düzeyde kapsama bakımından, özellikle işbirliği, iletişim ve yaratıcılık becerileri bağlamında önemli eksikliklere sahip olduğunu göstermektedir. İşbirliği becerisinin kitapta dikkat çekici düzeyde yetersiz temsil edilmesi, bu alandaki potansiyel gelişim fırsatlarının gözardı edilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Söz konusu bulgular ışığında, gelecek dönemlerde hazırlanacak ders kitaplarında 21. yüzyıl becerilerinin tümüne eşit ve yeterli düzeyde yer verilmesi önerilmektedir.

Alınma

Tarihi: 19.04.2024

Kabul Edilme Tarihi:
27.05.2024

Çevrimiçi yayınlanma
tarihi: 27.05.2024

Anahtar Kelimeler: 21. yüzyıl becerileri, sosyal bilgiler, ilkokul, ders kitabı

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Dr. Öğr. Üyesi

ogun.cakir@izu.edu.tr

0000-0003-4423-4821

Evaluation of Questions and Activities in 4th Grade Social Studies Textbook in the Context of 21st Century Skills

Ogün ÇAKIR¹

Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Education, Department of Basic Education

Abstract

This study aims to evaluate the Social Studies textbook used in 4th-grade primary education during the 2022-2023 academic year in the context of 21st-century skills. Utilizing qualitative research methods, specifically document analysis, the data analysis process was conducted using content analysis technique. Throughout this process, it was identified through coding and categorizing how questions and activities in the textbook were tailored towards various 21st-century skills. The analysis results reveal that out of a total of 128 questions in the book, 113 target critical thinking, 8 target communication, and 7 target creativity skills. This indicates that the questions in the book do not adequately focus on collaboration, communication, and creativity skills. Moreover, of the total 51 activities in the book, 24 are designed for critical thinking, 3 for collaboration, 12 for communication, and 12 for creativity skills. Overall, these findings suggest that the Social Studies textbook has significant gaps in adequately and equally encompassing 21st-century skills, particularly in the areas of collaboration, communication, and creativity. The noticeably insufficient representation of the collaboration skill in the textbook hints at potential overlooked opportunities for development in this domain. In light of these findings, it is recommended that future textbooks provide equal and adequate emphasis on all 21st-century skills.

Keywords: 21st-century skills, social studies, primary education, textbook.

Research Article

Received: 19.04.2024

Accepted: 27.05.2024

Published online:

27.05.2024

¹ Corresponding author:

Ass. Prof. Dr.

ogun.cakir@izu.edu.tr

0000-0003-4423-4821

Giriş

21. yüzyılda toplumun ve iş dünyasının ihtiyaçları hızla gelişen teknoloji ve bu paralelde değişen sosyal ilişkilene biçimleri nedeniyle sürekli bir dönüşüm halindedir. Bu dönüşüm öğrencilerin gelecekte başarılı olabilmeleri için sahip olmaları gereken beceri setlerini de yeniden tanımlamaktadır. 21. yüzyıl becerileri eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği ve yaratıcılık gibi kavramları içerir (Partnership for 21st Century Skills, 2009) ve bu becerilerin öğrencilere erken yaşlarda kazandırılması gerektiği düşünülmektedir (Ananiadou ve Claro, 2009; P21 Framework Definitions, 2015; Voogt ve Roblin, 2012).

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere insanlar, yerler, fikirler ve çevreleri hakkında geniş kapsamlı bir bakış açısı sunan; tarih, coğrafya, ekonomi, yönetim, vatandaşlık, kültür, teknoloji ve toplum bilimi gibi birçok disiplini kapsayan bir eğitim alanıdır (C3 Framework for social studies, 2013). Sosyal Bilgiler dersi öğretiminin temel amacı, öğrencilere toplumla ilgili bilgi ve anlayış sağlamak, etkin vatandaşlık becerilerini geliştirmek, sosyal etkileşim ve eleştirel düşünme becerilerini teşvik etmektir. Öğrenciler bu ders sayesinde sosyal olaylar ve durumlar karşısında bilinçli ve sorumlu kararlar alabilme yeteneğini geliştirirler (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

2018 Öğretim Programı'nda (MEB, 2018) açıklandığı üzere, Sosyal Bilgiler dersi ile ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinde bir dizi becerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bunlar arasında eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, iletişim, işbirliği ve teknolojiyi etkin kullanma gibi 21. yüzyıl becerileri bulunmaktadır. Ayrıca bu ders sayesinde öğrencilerin sosyal ve kültürel çeşitliliğe saygı, tarihi olayları anlama ve toplumsal konularla ilgili bilgi ve beceriler edinme gibi değerleri ve tutumları kazanması da hedeflenmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi, özellikle ilkökul çağındaki öğrencilere çeşitli perspektifleri tanıtmak, tarihsel olayları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek ve farklı kültürler ve toplumlar hakkında bilgi edinmek bakımından mükemmel fırsatlar sunar (Cochran-Smith vd., 2008; Larson, 2011). Ancak 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sözü edilen 21. yüzyıl becerilerini ne ölçüde içerdiği veya bu becerilerin geliştirilmesine nasıl katkıda bulunduğu konusunda yeterli düzeyde çalışmanın yapılmadığı anlaşılmaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde, ilkökulda Sosyal Bilgiler öğretiminin 21. yüzyıl becerileri bağlamında değerlendirildiği çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu ve bu kapsamdaki çalışmaların ağırlıklı olarak ortaokul ve sonrası eğitim düzeylerinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Düzgüner vd., 2022). Diğer yandan, bu sınırlı küme içerisinde doğrudan 21. yüzyıl

becerilerine odaklanılan çalışmaların da kısmen öğretim programlarının (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2019; Yücel vd., 2022), kısmen de ders kitaplarının incelenmesi (Demir ve Özyurt, 2021; Hayırsever ve Kısakürek, 2014) ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, ilkökul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki soru ve etkinliklerde, 21. yüzyıl becerilerine ne düzeyde yer verildiğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaktadır:

- İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki soru ve etkinlikler hangi 21. yüzyıl becerilerine odaklanmaktadır?
- Ders kitabındaki soru ve etkinliklerin 21. yüzyıl becerileri bakımından dağılımları nasıldır?

Ders Kitaplarının Amacı ve Önemi

Ders kitabı belirli bir konuyu veya dersi öğretmek için tasarlanmış, öğrencilere ve öğretmenlere bilgi ve kaynak sağlayan bir eğitim materyalidir. Eğitimde ders kitapları genellikle öğrenme hedeflerine ulaşmayı desteklemek, bilgi ve becerilerin kazanılmasına yardımcı olmak ve öğretmenlere içerik ve öğretim yöntemleri konusunda rehberlik etmek amacıyla kullanılır (Woodward, 1992). Ders kitaplarının sosyal becerilerin kazandırılmasındaki önemi, kitapların sunduğu içerik ve yapılan etkinliklerle öğrencilere sosyal becerileri uygulama fırsatı sağlamasındadır; örneğin bir Sosyal Bilgiler ders kitabı, öğrencilere grup çalışması, tartışma, problem çözme ve karar verme gibi sosyal becerileri uygulama fırsatı sunabilir (Brophy ve Alleman, 1991). Özellikle ilkökul çağında ders kitapları, çocukların sosyal becerilerini geliştirmek için stratejik bir şekilde kullanılabilir. Hikayeler, öyküler, resimler ve aktiviteler içerdiklerinden, ders kitapları öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmeleri amacıyla çeşitli fırsatlar sunabilir: örneğin hikayeler veya senaryolar kullanılarak öğrencilere rol yapma etkinlikleri düzenlenebilir ve empati oluşturma, farklı bakış açılarına sahip olma ve sosyal etkileşim becerileri teşvik edilir. Diğer yandan, kitapta yer alan hikayeler veya aktiviteler üzerinden öğrencilere grup çalışmaları yaptırılabilir; bu sayede öğrencilerin birlikte çalışma, paylaşma, iletişim kurma ve problem çözme becerileri geliştirilebilir (Elias vd., 1997).

Sözü edilen sosyal becerilerin kazandırılması açısından, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının belirli niteliklere sahip olması beklenmektedir: Kitaplar çeşitli perspektifler ve kültürler arasında anlayışı teşvik etmeli, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler sunmalı (Cochran-Smith vd., 2008); teknolojiyi etkin

kullanma, etkili iletişim kurma ve işbirliği yapma gibi 21. yüzyıl becerilerini geliştirmeye de yardımcı olmalıdır (P21 Framework Definitions, 2015). Buradan hareketle, özellikle Sosyal Bilgiler dersinin 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesinde kilit öneme sahip olduğu ve dolayısıyla da okutulacak ders kitaplarının bu doğrultuda uygun içerik ve kazanımlarla donatılması gerektiği söylenebilmektedir.

21. Yüzyıl Becerileri

21. yüzyıl becerileri, teknolojik olanakların hızla artması ve küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni işgücü ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına belirlenmiş olan bir yeterlikler kümesidir (P21 Framework Definitions, 2015). Dijital teknoloji ve bilgiye erişim 20. yüzyılın sonlarından itibaren önemli ölçüde değişmiş ve 21. yüzyılın başlarında eğitimciler ve politika yapıcılar, öğrencilerin bu yeni çağda başarılı olmaları için geliştirmeleri gereken beceriler üzerinde düşünmeye başlamışlardır (Dede, 2010).

Birtakım kuruluş ve örgütler, 21. yüzyıl becerilerini tanımlama ve teşvik etme çabalarında bulunmuşlardır. Bu kuruluşlardan biri Partnership for 21st Century Skills'tir (P21). P21, iş ve eğitim dünyasının önde gelen isimleri tarafından 2002 yılında kurulmuş ve üst düzey düşünme, teknolojiyi verimli kullanma, kompleks problemleri çözme ve etkili iletişim kurma becerilerini vurgulayan bir çerçeve geliştirmiştir (P21 Framework Definitions, 2015). Öte yandan, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) gibi uluslararası örgütler de 21. yüzyıl becerileri fikrini desteklemişlerdir; örneğin OECD, 21. yüzyıl becerilerini belirlemek amacıyla *DeSeCo* (Definition and Selection of Competencies) adlı bir projeyi hayata geçirmiştir. Bu proje, bireylerin toplumda ve işgücünde etkili bir şekilde yer alabilmeleri için gereken temel becerileri belirlemeye yöneliktir (DeSeCo, 2005).

21. yüzyıl becerileri fikri, öğrencilerin hızla değişen bir dünya ve işgücü pazarında başarılı olabilmeleri için gereken becerileri kazanmalarına odaklanan bir dizi çabanın neticesi olarak ortaya atılmıştır. Bu becerilerin nasıl kategorize edilebileceğine dair çeşitli görüşler bulunsa da, en geniş kapsamıyla eleştirel düşünme, işbirliği, iletişim ve yaratıcılık gibi temel becerilerin etkileşimine dayalı oldukları söylenebilmektedir (P21 Framework Definitions, 2015). Sözü edilen temel becerileri ve bu becerileri temsil eden yeterlikleri eğitim düzleminde şu şekilde tanımlamak mümkündür:

- *Eleştirel düşünme:* Eleştirel düşünme becerisi, öğrencilerin bir durumu değerlendirebilmeleri, analiz edebilmeleri ve çözüm üretebilmeleri için gerekli olan yeterlikleri ifade eder (Bailin, 2002).
- *İşbirliği:* İşbirliği becerisi öğrencilerin takım çalışmalarına dahil olabilmeye, çeşitli bakış açılarına değer verebilme, birlikte karar alabilme ve gerektiğinde takımlarını bu kararlar doğrultusunda yönlendirebilme gibi yeterliklerini ifade eder (Johnson ve Johnson, 2009).
- *İletişim:* İletişim becerisi öğrencilerin fikirlerini yazma ve konuşma yoluyla etkili bir şekilde ifade edebilme ve etkili dinleme süreçleriyle diğerlerinin görüşlerini anlama yeterliklerini ifade eder (Wegerif, 2013). Öğrencilerin bu yeterliklerini teknolojik araçların sağladığı dijital etkileşim olanaklarıyla da kullanabilmeleri beklenmektedir. Dijital okuryazarlık becerisi, öğrencilerin bilgi teknolojilerini anlama, kullanma ve eleştirel bir şekilde değerlendirme yeteneğini ifade eder (Bawden, 2001).
- *Yaratıcılık:* Yaratıcılık becerisi öğrencilerin hem sanatsal açıdan yeni ve orijinal fikirler üretebilme hem de mevcut bilgilerini farklı ve yenilikçi yollarda kullanabilme yeterliklerini ifade eder (Sternberg, 2003).

Anlaşılabacağı üzere 21. yüzyıl becerileri esasen eleştirel düşünme, işbirliği, iletişim ve yaratıcılık temel becerileri kapsamındaki yeterliklere ve bunların birbiriyle etkileşimine dayalı kompleks bir eğitsel sistemi temsil etmektedir. Buradan hareketle 21. Yüzyıl Becerilerini sözü edilen yeterlikler bağlamında Şekil 1'deki gibi modellemek mümkündür:

Şekil 1. 21. Yüzyıl Becerileri

21. yüzyıl becerileri, öğrencilerin gelecekteki akademik ve mesleki yaşamlarında başarılı olabilmeleri için kritik öneme sahiptir. Öğrencilere bu becerilerin kazandırılması, karmaşık problemleri çözebilme, etkili bir şekilde iletişim kurabilme, işbirliği içinde çalışabilme, yaratıcı çözümler bulabilme ve bilgi teknolojilerini etkin bir şekilde kullanabilme gibi yeterliklerini geliştirecektir (P21 Framework Definitions, 2015). Bu nedenle 21. yüzyıl becerilerinin temel eğitime entegrasyonu, öğrencilerin hızla değişen dünyada başarılı

olabilmeleri bakımından elzemdir (Voogt ve Roblin, 2012). Öğrencilerin bu becerilere sahip olması yaşam boyu öğrenme motivasyonlarını güçlendirecek, akademik başarılarını arttıracak ve aktif vatandaşlık bilincine sahip olmalarını sağlayacaktır (Ananiadou ve Claro, 2009).

21. Yüzyıl Becerileri ve Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal Bilgiler dersi, 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında kritik bir role sahiptir. Bu ders, öğrencilere bilgi toplama, analiz etme, değerlendirme, iletişim kurma ve eleştirel düşünme gibi önemli beceriler kazandırır (Larson, 2011). Ayrıca, kültürlerarası anlayış ve sosyal etkileşim gibi sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesine de yardımcı olur (Cochran-Smith vd., 2008). Sosyal Bilgiler dersini diğer derslerden ayıran ve 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında önemli kılan özellikler arasında çok-disiplinli doğası, gerçek dünya konularına odaklanması ve aktif/katılımcı vatandaşlık becerilerinin öğretilmesini vurgulaması sayılabilir (C3 Framework for social studies, 2013). Bu ders, öğrencilere geniş bir bakış açısı sunarak, karmaşık toplumsal meseleler hakkında bilgi sahibi olmalarını ve bu meselelere çeşitli açılardan yaklaşımlarını sağlar (Larson, 2011).

Sosyal Bilgiler dersi öğretimini 21. yüzyıl becerileri ile ilişkilendirmek için dersin içeriği ve öğretim yöntemleri öğrencilerin bu becerileri geliştirebilecekleri şekilde düzenlenmelidir. Örneğin, öğrencilere eleştirel düşünme becerilerini kullanabilecekleri ve problemleri çözebilecekleri etkinlikler sunulabilir; ayrıca teknoloji kullanımı, işbirliği yapma ve etkili iletişim kurma gibi 21. yüzyıl becerilerini destekleyen öğretim stratejileri ve teknolojiler de kullanılabilir (Dede, 2010; Wagner, 2008). Buradan hareketle Sosyal Bilgiler ders kitaplarının da 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi doğrultusunda aşağıdaki niteliklere sahip olması gerektiği öne sürülebilir:

- *Eleştirel Düşünmeyi Harekete Geçirme:* 21. yüzyıl becerileri bilgiye ulaşma ve onu kullanma bakımından bireylerden sorgulayıcı olma, farklı ve çeşitli olanaklardan faydalanma, kavram ve olaylar arasındaki bağlantıları açıklama ve sonuç çıkarma, öğrenilenlerden hareketle yeni bilgilere ulaşma ve sağlıklı genellemelerde bulunma gibi çıktılar beklemektedir (C3 Framework for social studies, 2013; P21 Framework Definitions, 2015). Sosyal Bilgiler ders kitapları eleştirel düşünmeyi teşvik eden öğeler içermelidir. Öğrencilere gerçek dünya problemlerini anlama ve çözme becerilerini kazandırmalıdır. Bu süreç, çeşitli bakış açılarını temsil eden bilgi ve görüşler sunarak ve öğrencileri bilgiyi sorgulamaya ve yargılama becerisini geliştirmeye yönlendiren soru ve

etkinlikler sunarak sağlanabilir (Binkley vd., 2012). “*Bu metinde sözü edilen olay/durum neyle ilgilidir? İnsanların doğayı korumak için neler yapabileceğini düşünün ve neden bu eylemlerin önemli olduğunu açıklayın veya Bu olayın farklı tarihsel veya kültürel bir bağlamda nasıl bir etkisi olurdu?*” şeklindeki sorular/etkinlikler eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye yöneliktir (Halpern, 2003; Paul ve Elder, 2007).

- *İşbirliğine Yönelme:* 21. yüzyılda bireylerin sosyal, kültürel ve mesleki bağlamlarda işbirliği yapabilme yeteneği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İşbirliği becerisi, bireylerin farklı perspektifleri anlama, farklılıkla uyum sağlama, birlikte problem çözme ve kolektif hedeflere ulaşma kapasitelerini artırır. İşbirliği yapabilen bireyler daha etkili iletişim kurar, takım çalışmasında daha üretken olur ve çeşitli sosyal ortamlarda daha uyumlu hareket ederler (C3 Framework for social studies, 2013; P21 Framework Definitions, 2015). İlkokul çağında bu becerinin temellerinin atılması, çocukların sosyal ve akademik yaşantılarına olumlu katkılar sağlar. Sosyal Bilgiler ders kitapları işbirliğine dayalı öğrenmeyi destekleyen etkinlikler ve projeler sunmalıdır. Öğrenciler farklı roller üstlenerek ve birlikte problem çözerek bir ekip olarak çalışmayı öğrenmelidirler (Saavedra ve Opfer, 2012). “*Bir grupta birlikte bu konu hakkında bir sunum hazırlayın., Tartışma grubunuzda, okulunuzda uygulanması gereken bir kuralı tartışın. Grubunuzun üyeleri arasında nasıl anlaşmaya varabilirsiniz? veya Arkadaşınızla bu metni tartışın ve ikinizin de metinden çıkardığı en önemli üç noktayı belirleyin.*” şeklindeki sorular/etkinlikler işbirliği becerisini geliştirmeye yöneliktir (Ricketts ve Ricketts, 2010; Trilling ve Fadel, 2009).
- *İletişim Becerilerini Kullanma:* 21. yüzyılda etkili iletişim, bireylerin fikirlerini açıkça ifade edebilme, diğerlerinin görüşlerini anlama ve sosyal, kültürel veya mesleki bağlamlarda başarılı bir şekilde işbirliği yapabilme yeteneği için kritik bir öneme sahiptir (C3 Framework for social studies, 2013; Partnership for 21st Century Skills, 2009). İlkokul çağında iletişim becerisinin temelleri, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal yaşantılarında daha başarılı ve uyumlu olmalarını sağlar. Sosyal Bilgiler ders kitapları etkili iletişim becerilerini öğretecek ve geliştirecek etkinlikler ve projeler içermelidir; örneğin bir tartışma, bir sunum yapma veya bir fikri yazılı olarak ifade etme

gibi (Pellegrino ve Hilton, 2012). “*Seçtiğiniz bir sosyal sorun hakkında sınıfa kısa bir sunum yapın. Sunumunuzda sorunu açıkça tanımlayın ve çözüm önerilerini paylaşın., Bu konuyu sınıf arkadaşlarınıza nasıl anlatırsınız? veya Bu konuyla ilgili grup arkadaşlarınız neler düşünüyor?*” şeklindeki sorular/etkinlikler iletişim becerisini geliştirmeye yöneliktir (Paul ve Elder, 2007; Trilling ve Fadel, 2009).

- *Yaratıcılığı Teşvik Etme:* 21. yüzyılda hızla değişen toplum ve teknolojik ilerlemeler karşısında yaratıcı düşüncenin önemi giderek artmaktadır. İlkokul çağında yaratıcılığın teşvik edilmesi, öğrencilere bilgilerini farklı bağlamlarda kullanabilme, problemlere farklı çözümler üretebilme ve öğrenme sürecini daha zengin ve anlamlı hale getirebilme yeteneği kazandırır (Robinson, 2011; Starko, 2018). Yaratıcılık, problemlere yeni ve etkili çözümler bulmayı içerir. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler ders kitapları öğrencilere yaratıcılıklarını kullanabilecekleri ve yenilikçi fikirler geliştirebilecekleri fırsatlar sunmalıdır; örneğin, bir projede alternatif çözümler önerme veya bir olayı farklı bir perspektiften anlatma gibi (Niu ve Liu, 2009). “*Sınıfınızdaki öğrenciler arasında paylaşılacak tek bir kitap olduğunu düşünün. Herkesin kitabı okuyabilmesi için ne gibi çözümler önerirsiniz? Bu metinde bahsedilen olayı farklı bir sonuçla yeniden yazın. veya Bu konuyla ilgili kendi tasarınızı oluşturun.*” şeklindeki sorular/etkinlikler yaratıcılık becerisini geliştirmeye yöneliktir (Paul ve Elder, 2007; Trilling ve Fadel, 2009).

Yöntem

Model

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel doküman analizi genellikle yazılı, görsel veya dijital materyalleri incelemek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Bu analiz yönteminde dokümanların içeriğini, dilini, yapılarını ve diğer özelliklerini analiz ederken belirli temaların, motiflerin, kavramların veya özelliklerin tanımlanması ve yorumlanmasına odaklanılır (Bowen, 2009; Bryman, 2012). Bu çalışmada da ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soru ve etkinlik ifadelerinin 21. yüzyıl becerileri bağlamında yorumlanması esas alındığından, nitel doküman analizi yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında kullanılmış olan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. Söz konusu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Ders kitabı, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan 4. sınıf öğrenme alanları doğrultusunda 7 konu başlığı altında hazırlanmıştır. 208 sayfadan oluşan kitap, toplamda 7 konu başlığı ve 35 alt konu başlığından ibarettir. Her alt konu başlığı, öğretim programında belirlenmiş olan kazanımlar doğrultusunda bir çalışma metni ile açılmış ve gerek bölüm başlarında gerekse müteakip kısımlarda çeşitli sorulara ve etkinliklere yer verilmiştir. Veri toplama sürecinde bu sözü edilen sorular ve etkinlikler dikkate alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde ilgili Sosyal Bilgiler ders kitabı, 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik sorular ve etkinlikler açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemenin gerçekleştirilebilmesi için konular kapsamındaki tüm sorular ve etkinlikler, ilgili alanyazının taranması ile elde edilen 21. yüzyıl becerileri (eleştirel düşünme, işbirliği, iletişim ve yaratıcılık) ve bunlara ilişkin yeterlikler bağlamında değerlendirilmiştir.

Veri Analizi

Bu çalışmanın veri analizi süreci esas olarak ders kitabında yer alan soru ve etkinliklerin 21. yüzyıl becerileri bağlamında kategorize edilerek kodlanmasına dayanmaktadır. Kategorizasyon süreci, ders kitabında yer alan soru ve etkinliklerin eleştirel düşünme, işbirliği, yaratıcılık ve iletişim becerilerini hedefleme durumuna göre gerçekleştirilmiştir ve bu doğrultuda aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur (Aschner, 1961; Bloom, 1956; Hunkins, 1972; National Research Council, 2001; Trilling ve Fadel, 2009):

- *Eleştirel düşünme:* Öğrencilere bilgiyi parçalara ayırma ve ilişkileri değerlendirme fırsatı veren, farklı olaylar veya kavramlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları analiz etmelerini sağlayan, gerçek hayattaki durumları veya tarihsel olayları analiz etmeyi gerektiren etkinlik ve sorulardır. Örneğin “Farklı ülkelerin yemeklerini karşılaştırınız. Sizce bir Türk, ... ülkesindeki yemeği beğenir miydi? Neden?” ve/veya bir tarihi olayı inceleyip o

dönemin sosyal ve ekonomik koşulları altında alternatif sonuçlar önerme çalışması.

- *İşbirliği*: Öğrencilerin grup içinde etkili bir şekilde çalışma becerisini hedefleyen, beraber üretmeyi teşvik eden soru ve etkinliklerdir. Öğrencilerin bir arada çalışarak ortak bir hedefe ulaşmalarını, farklı perspektifleri anlamalarını ve grup içinde etkileşimde bulunmalarını sağlayan, gruplar halinde bilgi ve fikir alışverişinde bulunmayı teşvik eden etkinlik ve sorulardır. Örneğin “Sınıfınızdaki arkadaşlarınızla birlikte bir çevre koruma planı oluşturunuz.” ve/veya farklı ülkelerin temsilcileri olarak iklim değişikliği üzerine bir tartışma/panel düzenleme çalışması.
- *İletişim*: Düşünceleri açık ve etkili bir şekilde ifade etme yeteneğini hedefleyen, öğrencileri düşüncelerini yazılı veya sözlü olarak net bir şekilde ifade etmeye teşvik eden etkinlik ve sorulardır. Örneğin “Okulunuzdaki bir sorunu tanımlayın ve çözüm önerilerinizi sınıfla paylaşın.” ve/veya bir konu hakkında araştırma yaparak bulgularını sunum şeklinde sınıfa aktarma çalışması.
- *Yaratıcılık*: Yenilikçi düşünme ve yeni fikirler üretebilme yeteneğini hedefleyen, çok sayıda doğru cevabı olan ve öğrencileri yaratıcı düşünmeye teşvik eden, kendilerini sanat ve tasarım yoluyla ifade etmelerini sağlayan etkinlik ve sorulardır. Örneğin “Eğer dünyada sadece bir dil konuşulsaydı, bu durum kültürel çeşitliliği nasıl etkilerdi?” ve/veya bir tarihi dönemi temsil eden bir kısa film veya tiyatro oyunu hazırlama çalışması.

Ders kitabındaki metinler boyunca öğrencilere yöneltilen tüm soru ifadeleri, analiz sürecinde *Sorular* kategorisi altında dikkate alınmış ve kodlanmıştır. Benzer şekilde, ders kitabında öğrencilerden doğrudan bir cevabın değil de üzerinde düşünme, tartışma, cevap hazırlama/yazma, raporlama gibi dönüşlerin beklendiği, *Yapınız* alt başlığı ile verilen tüm çalışmalar *Etkinlikler* kategorisi altında dikkate alınmış ve kodlanmıştır. Bu kategoriler için ders kitabından birer örnek Şekil 2 ve 3’te gösterilmektedir:

“Sosyal ve kültürel ihtiyaçlarınızı karşılamak amacıyla yaptığınız faaliyetlere hangi örnekleri verebilirsiniz?”

Şekil 2. Ders Kitabından Bir Soru Örneği (Sayfa 124).

Yapınız

Seda, Sıla ve Selçuk üç kardeştir. Babalarından Seda gitar, Sıla ayakkabı, Selçuk ise uzaktan kumandalı bir araba almasını istemektedir. Ancak ailenin bütçesi çocuklardan yalnızca birinin isteğini karşılayabilecek durumdadır.

Sizce baba, çocuklarından hangisinin ihtiyacına öncelik vermelidir? Neden? Sınıfınızda tartışınız.

Şekil 3. Ders Kitabından Bir Etkinlik Örneği (Sayfa 124).

Ders kitabında yer alan konular kapsamındaki soru ve etkinliklerin hangi 21. yüzyıl becerileri ile ilişkili olduğunun anlaşılabilmesi için ilgili ifadeler kodlanmak suretiyle içerik analizine tabi tutulmuştur. Genel itibarıyla içerik analizi, nitel veri kümesinde yer alan ilişki ve anlamları belirlemeye yönelik bir veri indirgeme süreci olarak ifade edilmektedir (Patton, 2002). İçerik analizi ile gerek ifadelerin altında yatan örtük anlamlara ulaşmak gerekse de tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlara ulaşmak amaçlanır (Bazeley, 2013; Berg ve Lune, 2017).

Veri analizi sürecinde güvenilirliğin sağlanmasına yönelik tekniklerden biri olarak Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen kodlayıcılar arası uyum düzeyi formülü esas alınmıştır. Sözü edilen uyum düzeyi, kodlama işlemini birbirinden bağımsız şekilde yürüten iki araştırmacının aynı veri kümesine kabaca aynı kodu atamış olmasıyla açıklanabilir. Bu doğrultuda, hedeflenen kodlama uyumunun %70 (.70) düzeyinin üzerinde bulunması beklenmektedir. Bu çalışmaya konu olan ders kitabındaki toplam 128 soru ve 51 etkinliğin kodlanması, bu çalışmanın yürütücüsü ile halihazırda görev yapmakta olan bir sınıf öğretmeni tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili sürecin ardından, sözü edilen aşağıdaki uyum düzeyi formülünün çıktıları Tablo 1’de gösterilmektedir:

$$\text{Uyum düzeyi} = (\text{Uzlaşılan kodlama}) / (\text{Uzlaşılan kodlama} + \text{Uzlaşılmayan kodlama})$$

Tablo 1

Kodlama Süreci için Uyum Düzeyleri

Sorular		Uyum	Etkinlikler		Uyum
Uzlaşılan	Uzlaşılmayan		Uzlaşılan	Uzlaşılmayan	
112	16	.88	46	5	.90

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere, ders kitabında yer alan soru ve etkinliklerin kodlanma sürecinde tespit edilen uyum düzeyleri sırasıyla .88 ve .90 olmuştur. Bu durum, kodlama

sürecinde alt sınır kabul edilen .70 uyum düzeyinin üstüne çıkmış ve dolayısıyla kodlama güvenilirliğin sağlanmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular

Bu bölümde, ders kitabında yer alan soru ve etkinliklerin 21. yüzyıl becerileri bağlamında analizine yer verilmektedir. Bu doğrultuda, her bölümde yer verilen soru ve etkinlikler dört temel beceri kategorisine göre (eleştirel düşünme, işbirliği, iletişim, yaratıcılık) değerlendirilmiştir: Öncelikle her bir kategori kapsamında kaçar adet soru ve etkinliğin bulunduğu belirlenmiş ve ardından bunların tüm soru ve etkinlikler dahilindeki yüzdeler oranı hesaplanarak tablolaştırılmıştır. Belirlenen soru ve etkinliklere dair kitapta kodlanan örnek bölümlere de analiz bulgularına müteakip yer verilmiştir.

Herkesin Bir Kimliği Var adlı birinci bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir:

Tablo 2

Birinci Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	13	59.1	4	50	17	56.7
İşbirliği	0	0	0	0	0	0
İletişim	7	31.8	3	37.5	10	33.3
Yaratıcılık	2	9.1	1	12.5	3	10
Toplam	22	100	8	100	30	100

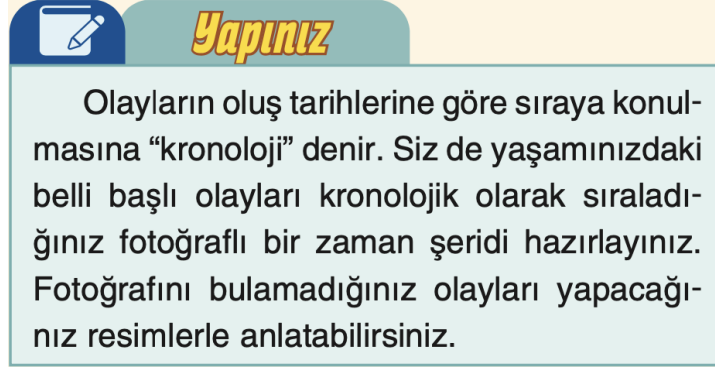
Tablo 2’de görüleceği üzere, ders kitabının birinci bölümünde toplam 22 soru ve 8 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 13’ü eleştirel düşünme, 7’si iletişim ve 2’si yaratıcılık becerilerine yönelik hazırlanmış; işbirliği becerisine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 4’ünde eleştirel düşünme, 3’ünde iletişim ve 1’i yaratıcılık becerisine odaklanılmış; işbirliği becerisine ise hiç yer verilmemiştir. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 30 soru ve etkinliğin %56.7’sinin eleştirel düşünme, %33.3’ünün iletişim ve %10’unun ise yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4 ve 5’te, ders kitabının birinci bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

Bireylerin ilgilerini, ihtiyaçlarını ve yeteneklerini bilmeleri gerekli midir? Neden?

Şekil 4. Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 19).

Şekil 5. Yaratıcılık Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 18).

Geçmişimi Öğreniyorum adlı ikinci bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 3'te gösterilmektedir:

Tablo 3

İkinci Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	16	100	3	50	19	86.5
İşbirliği	0	0	0	0	0	0
İletişim	0	0	2	33.3	2	9
Yaratıcılık	0	0	1	16.7	1	4.5
Toplam	16	100	6	100	22	100

Tablo 3'te görüleceği üzere, ders kitabının ikinci bölümünde toplam 16 soru ve 6 etkinlik bulunmaktadır. Soruların tümü eleştirel düşünme becerisine yönelik hazırlanmış; işbirliği, iletişim ve yaratıcılık becerilerine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 3'ü eleştirel düşünme, 2'si iletişim ve 1'i yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmış; işbirliği becerisine ise hiç yer verilmemiştir. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 22 soru ve etkinliğin %86.5'inin eleştirel düşünme, %9'unun iletişim ve %4.5'inin ise yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6 ve 7'de, ders kitabının ikinci bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

“ Ailemizin tarihini yazarken evimizde bulunan yazılı ve görsel belgeler ile eşyalardan hangilerinin size yardımcı olacağını söyleyebilirsiniz? Neden? ”

Şekil 6. Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 34).

Aile büyüklerinizden biriyle ailenizin tarihini yazmak amacıyla bir sözlü tarih çalışması yapınız. Çalışmanız sırasında aşağıdaki soruları kullanabilirsiniz.

Şekil 7. İletişim Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 37).

Yaşadığımız Yer adlı üçüncü bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmektedir:

Tablo 4

Üçüncü Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	24	96	8	50	32	78
İşbirliği	0	0	2	12.5	2	5
İletişim	0	0	2	12.5	2	5
Yaratıcılık	1	4	4	25	5	12
Toplam	25	100	16	100	41	100

Tablo 4’te görüleceği üzere, ders kitabının üçüncü bölümünde toplam 25 soru ve 16 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 24’ü eleştirel düşünme ve 1’i yaratıcılık becerilerine yönelik hazırlanmış; işbirliği ve iletişim becerilerine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 8’i eleştirel düşünme, 2’si işbirliği, 2’si iletişim ve 4’ü yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 41 soru ve etkinliğin %78’inin eleştirel düşünme, %5’inin işbirliği, %5’inin iletişim ve %12’sinin ise yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 8 ve 9’da, ders kitabının üçüncü bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

Yönleri bilmenin bizlere sağlayacağı faydalar neler olabilir?

Şekil 8. Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 62).

 Yapınız

Sınıfınızda gruplar oluşturarak her grubun yaşadığınız yerin coğrafi özelliklerini anlatan bir şiir, hikâye, destan veya efsane seçmesini sağlayınız. Grubunuzun seçtiği edebî ürünle ilgili kapsamlı bir araştırma yapınız. Çalışmanızı tamamladıktan sonra edindiğiniz bilgileri grup sözcüleriniz aracılığıyla arkadaşlarınıza sununuz.

Şekil 9. İşbirliği Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 81).

İyi ki Var adlı dördüncü bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 5’te gösterilmektedir:

Tablo 5

Dördüncü Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	24	88.9	5	62.5	29	82.8
İşbirliği	0	0	0	0	0	0
İletişim	1	3.7	2	25	3	8.6
Yaratıcılık	2	7.4	1	12.5	3	8.6
Toplam	27	100	8	100	35	100

Tablo 5’te görüleceği üzere, ders kitabının dördüncü bölümünde toplam 27 soru ve 8 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 24’ü eleştirel düşünme, 1’i iletişim ve 2’si yaratıcılık becerilerine yönelik hazırlanmış; işbirliği becerisine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 5’i eleştirel düşünme, 2’si iletişim ve 1’i yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 35 soru ve etkinliğin %82.8’inin eleştirel düşünme, %8.6’sının iletişim ve yine %8.6’sının yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 10 ve 11’de, ders kitabının dördüncü bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

 Yapınız

Bisikletin icadı ve zaman içinde geçirdiği değişim konulu bir araştırma yapınız. Araştırma sırasında aşağıdaki soruların cevaplarını arayınız. Ulaştığınız bilgileri ve konu ile ilgili görselleri kullanarak bir sunu hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şekil 10. İletişim Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 109).

“ Kaloriferli ayakkabının ürettiği enerji, ısıtma dışında başka hangi amaçlarla kullanılabilir? ”

Şekil 11. Yaratıcılık Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 111).

Üretimden Tüketime adlı beşinci bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 6’da gösterilmektedir:

Tablo 6

Beşinci Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	13	92.8	3	42.8	16	76.2
İşbirliği	0	0	0	0	0	0
İletişim	0	0	2	28.6	2	9.5
Yaratıcılık	1	7.2	2	28.6	3	14.3
Toplam	14	100	7	100	21	100

Tablo 6’da görüleceği üzere, ders kitabının beşinci bölümünde toplam 14 soru ve 7 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 13’ü eleştirel düşünme ve 1’i yaratıcılık becerisine yönelik hazırlanmış; işbirliği ve iletişim becerilerine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 3’ü eleştirel düşünme, 2’si iletişim ve 2’si yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 21 soru ve etkinliğin %76.2’sinin eleştirel düşünme, %9.5’inin iletişim ve %14.3’ünün yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 12 ve 13’te, ders kitabının beşinci bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

“ Ekmek israfının önlenmesi konusunda yukarıdakilerin dışında başka hangi önerilerde bulunabilirsiniz? ”

Şekil 12. Yaratıcılık Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 144).

Yapınız

Ailenizle şehirler arası bir yolculuk yaptığınızı düşününüz. Otomobiliniz yolda arızalanıyor. Yakınlarda ne bir dinlenme tesisi ne de bir yerleşim yeri var. Geceyi orada geçirmek zorunda kalıyorsunuz. Böyle bir durumla karşılaşacağınızı bilseydiniz ve yola çıkmadan önce yanınıza aşağıda fotoğraflarını gördüğünüz ürünlerden üç tanesini alma hakkınız olsaydı hangilerini alırdınız? Neden?

Şekil 13. Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 122).

İnsanlar ve Yönetim adlı altıncı bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 7’de gösterilmektedir:

Tablo 7

Altıncı Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	14	100	1	25	15	83.3
İşbirliği	0	0	1	25	1	5.6
İletişim	0	0	0	0	0	0
Yaratıcılık	0	0	2	50	2	11.1
Toplam	14	100	4	100	18	100

Tablo 7’de görüleceği üzere, ders kitabının altıncı bölümünde toplam 14 soru ve 4 etkinlik bulunmaktadır. Soruların tamamı eleştirel düşünme becerisine yönelik hazırlanmış; işbirliği, iletişim ve yaratıcılık becerilerine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 1’i eleştirel düşünme, 1’i işbirliği ve 2’si yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 18 soru ve etkinliğin %83.3’ünün eleştirel düşünme, %5.6’sının işbirliği ve %11.1’inin yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 14 ve 15’te, ders kitabının altıncı bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

“*Haklarının neler olduğunu bilmek çocuklara hangi yararları sağlayabilir?*”

Şekil 14. *Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 152).*

 Yapınız

Dünya çocuklarının en önemli sorununun ne olduğunu ve bu sorunun çözümü için neler yapılması gerektiğini sınıfınızda tartışınız.

Şekil 15. *İşbirliği Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 156).*

Uzaktaki Arkadaşlarım adlı yedinci bölümde yer alan soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular Tablo 8’de gösterilmektedir:

Tablo 8

Yedinci Bölümün Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
Eleştirel düşünme	9	90	0	0	9	75
İşbirliği	0	0	0	0	0	0
İletişim	0	0	1	50	1	8.3
Yaratıcılık	1	10	1	50	2	16.7
Toplam	10	100	2	100	12	100

Tablo 8’de görüleceği üzere, ders kitabının yedinci bölümünde toplam 10 soru ve 2 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 9’u eleştirel düşünme ve 1’i yaratıcılık becerisine yönelik hazırlanmış; işbirliği ve iletişim becerilerine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 1’i iletişim ve 1’i yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, bölümde yer alan toplam 12 soru ve etkinliğin %75’inin eleştirel düşünme, %8.3’ünün iletişim ve %16.7’sinin yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 16 ve 17’de, ders kitabının yedinci bölümünde analiz edilmiş olan soru ve etkinliklere yönelik birer örnek gösterilmektedir:

Bir ülke ile ilgili turizm amaçlı tanıtım broşürü hazırlayacak olsaydınız, broşürünüzde o ülkenin hangi alanlardaki özelliklerine yer verirdiniz?

Şekil 16. *Yaratıcılık Becerisine Yönelik Soru (Sayfa 188).*

Dünya haritası üzerinde bir ülke belirleyiniz ve seçtiğiniz ülkenin önemli özelliklerini araştırınız. Edindiğiniz bilgileri resim, harita, grafik vb. görsel materyallerle destekleyerek sınıfınızda bu ülkeyi tanıtıcı bir sunum yapınız.

Şekil 17. *İletişim Becerisine Yönelik Etkinlik (Sayfa 176).*

Kitapta yer alan 7 bölümün tamamındaki soru ve etkinliklerin analizine ilişkin bulgular ise Tablo 9’da gösterilmektedir:

Tablo 9

Bölümlerin Tümüleşik Analizi

21. Yüzyıl Becerileri	Sorular	%	Etkinlikler	%	Toplam	%
-----------------------	---------	---	-------------	---	--------	---

Eleştirel düşünme	113	88.3	24	47.1	137	76.5
İşbirliği	0	0	3	5.9	3	1.7
İletişim	8	6.2	12	23.5	20	11.2
Yaratıcılık	7	5.5	12	23.5	19	10.6
Toplam	128	100	51	100	179	100

Tablo 9’da görüleceği üzere, ders kitabının tamamında toplam 128 soru ve 51 etkinlik bulunmaktadır. Soruların 113’ü eleştirel düşünme, 8’i iletişim ve 7’si yaratıcılık becerisine yönelik hazırlanmış olup işbirliği becerisine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir. Etkinliklerin ise 24’ü eleştirel düşünme, 3’ü işbirliği, 12’si iletişim ve 12’si de yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Genel bir bakışla, kitapta yer alan toplam 179 soru ve etkinliğin %76.5’inin eleştirel düşünme, %1.7’sinin işbirliği, %11.2’sinin iletişim ve %10.6’sının yaratıcılık becerisine yönelik hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında kullanılan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 21. yüzyıl becerileri bağlamında değerlendirilmesini ele almıştır. İncelenen ders kitabında yer alan toplam 128 soru ve 51 etkinliğin dağılımı, büyük bir bölümünün (%76.5) eleştirel düşünme becerisine yönelik olduğunu göstermektedir. İletişim becerisi %11.2, yaratıcılık becerisi %10.6 oranında yer bulurken, işbirliği becerisine yönelik hiçbir soruya yer verilmemiştir.

İlgili alanyazındaki çalışmalara bakıldığında, Demir ve Özyurt (2021) benzer bir durumu tespit etmişlerdir. MEB tarafından önerilen 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını inceledikleri çalışmalarının bulgularında kazanım, etkinlik ve soruların sınırlı sayıda 21. yüzyıl becerisini desteklediği ortaya konmuştur. Ayrıca belirli becerilere, özellikle eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine, görece daha fazla vurgu yapıldığı anlaşılmıştır.

Yücel vd. (2022) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, yaratıcı düşünme becerisinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programından çıkarıldığı, yerine yenilikçi düşünmenin konulduğu vurgulanmıştır. Ancak Sosyal Bilgiler eğitimcileri bu değişikliği olumlu karşılamamış ve yaratıcı düşünmenin yerini yenilikçi düşünmenin dolduramayacağını belirtmişlerdir. Bu durum, bu çalışmanın bulgularının ders kitabındaki yaratıcılık becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlik ve soruların nispeten düşük bir oranda yer aldığını göstermesiyle paralellik teşkil etmektedir.

Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2019), 4. ve 5. sınıf yeni Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen ortak becerilere ilişkin kazanımların içeriğe yansımalarını incelemiş ve en az yer verilen becerinin işbirliği becerisi olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Hayırsever ve Kısakürek'in (2014) çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitabının öğrencilere bazı becerileri kazandırma konusunda kısmen yeterli olduğu vurgulanırken, özellikle sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bu bulgular, bu çalışmaya konu olan ders kitabının işbirliği becerisine yönelik herhangi bir soru içermediği bulgusuyla örtüşmektedir.

İşbirliği becerisi öğrencilerin birlikte çalışma, fikir alışverişinde bulunma ve ortak hedeflere ulaşma yeteneklerini kapsar ve öğrencilerin grup içinde etkileşim kurabilme, farklı bakış açılarını anlayabilme ve ortak çözümler geliştirebilme yeteneklerini geliştirmelerini amaçlar. Bu becerinin geliştirilmesi, öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerinde tarihi olayları, kültürel farklılıkları ve toplumsal yapıları anlamalarına ve bu konularda birlikte çalışarak analiz yapmalarına yardımcı olabilir (P21 Framework Definitions, 2015; Trilling ve Fadel, 2009). Özellikle ilkökullük çağındaki öğrencilerin yardımlaşarak, iletişim kurarak ve sorumluluk alarak birlikte üretim süreçlerine dahil olmalarını sağlayan işbirliği faaliyetleri, okul kültürüne uyumlanmadan akademik başarı düzeyinin artırılmasına kadar pek çok alanda etkililiği ortaya konmuş olan uygulamalardır (Nur, 2020). Bu bakımdan, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğrencileri işbirlikli çalışmalara yönlendirecek soru ve etkinliklere yer verilmesinin, iyi ve etkin bir vatandaşlık profilinin gerçekleştirilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan yaratıcılık becerisi ise öğrencilere yenilikçi düşünme, mevcut bilgileri yeni ve farklı yollarla birleştirme ve orijinal çözümler üretme yeteneği kazandırır. Yaratıcı düşünme yeteneği, öğrencilerin sürekli değişen ve teknolojik yeniliklere açık bir dünyada uyum sağlamaları için gereklidir. Özellikle ilkökullük çağında, işbirlikli çalışmalar kapsamında yürütülen yaratıcı etkinliklerin, öğrencilerde tutarlı ve olumlu bir sosyal perspektifin yerleşmesinde katkı sağladığı kabul edilmektedir (Oztop ve Gummerum, 2020). Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin tarihi olayları yeniden canlandırmaları, farklı tarihi senaryoları incelemeleri veya toplumsal sorunlara yaratıcı çözümler getirmeleri teşvik edilebilir; böylelikle öğrencilerin eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerilerinin geliştirilmesi sağlanabilir (National Research Council, 2011; P21 Framework Definitions, 2015). Bu becerilerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına entegrasyonu, öğrencilerin 21. yüzyılın karmaşık ve hızla değişen dünyasında gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı olacaktır. İşbirliği ve yaratıcılık, öğrencilerin toplumsal olayları anlamalarını, farklı bakış açılarına değer

vermelerini ve toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler bulmalarını sağlayarak geleceğe daha iyi hazırlanabilmelerini destekleyecek kritik becerilerdir.

Öneriler

Bu çalışmanın ve ilgili alanyazında yer alan diğer çalışmaların destekleyici bulgularından hareketle, aşağıdaki önerilerin sunulması uygun görülmüştür:

- Mevcut Sosyal Bilgiler ders kitabında, eleştirel düşünme becerilerinin kullanılabilmesi için daha fazla etkinlik ve soruya yer verilirken, diğer becerilere daha az yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle ders kitabının içeriğinin gözden geçirilerek 21. yüzyıl becerilerine dengeli bir şekilde yer verilmesi önerilmektedir.
- İşbirliği becerisi bireylerin grup içinde etkili bir şekilde çalışabilmesi için gereklidir. Mevcut ders kitabında bu becerinin kullanılmasına olanak tanıyan soru ve etkinliklere yeterince yer verilmemiştir. Bu bakımdan öğrencilerin grup çalışmalarına katılmalarını ve fikir alışverişinde bulunmalarını teşvik eden etkinliklerin ders kitabına eklenmesi önerilmektedir.
- Yaratıcılık ve iletişim becerileri, öğrencilerin yeni fikirler üretebilmesi ve bu fikirleri başkalarıyla paylaşabilmesi bakımından kritiktir. Bu becerilere daha fazla vurgu yapılması ve ders kitabındaki etkinliklerin bu becerilere yönelik olarak yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.
- 21. yüzyılın getirdiği değişiklikleri takip edebilmek için ders kitaplarının sürekli olarak güncellenmesi gerekmektedir; dolayısıyla ders kitapları belirli aralıklarla gözden geçirilmesi ve 21. yüzyıl becerilerine uygun hale getirilmesi önerilmektedir.

Mevcut ders kitabındaki etkinlik ve soruların, sadece belirli becerilere yönelik olması yerine, tüm 21. yüzyıl becerilerini kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries*. OECD Education Working Papers, No. 41. Paris: OECD Publishing.
- Aschner, M. J. (1961). Asking questions to trigger thinking. *NEA Journal*, 50, 44-46.
- Bailin, S. (2002). Critical thinking and science education. *Science & Education*, 11(4), 361-375. <https://doi.org/10.1023/A:1016042608621>
- Bawden, D. (2001). Information and digital literacies: A review of concepts. *Journal of Documentation*, 57(2), 218-259. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000007083>
- Bazeley, P. (2013). *Qualitative data analysis: Practical strategies*. SAGE.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences (Ninth edition)*. Pearson.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining Twenty-First Century Skills. P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Eds.) içinde, *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. (ss. 17-66). Dordrecht: Springer.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals (Handbook I: Cognitive domain)*. David McKay.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Brophy, J., & Alleman, J. (1991). A caveat: Curriculum integration isn't always a good idea. *Educational Leadership*, 49, 2-7.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford university press.
- Cochran-Smith, M., Feiman-Nemser, S., MacIntyre, J. D., & Demers, K. E. (Ed.). (2008). *Handbook of research on teacher education: Enduring questions in changing contexts (3. ed)*. Routledge.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2019). 4. ve 5. sınıf yeni sosyal bilgiler programında kazandırılması hedeflenen ortak becerilere ilişkin kazanımların içeriğe yansımaları. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 2(2), 166-186. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijotem/issue/50671/620565>

- Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st century skills. J. Bellance, & R. Brandt (Eds.) içinde, *21st century skills: Rethinking how students learn* (pp. 51-76). Bloomington, IN: Solution Tree Press.
- Definition and Selection of Competencies. (2005). OECD. <https://www.oecd.org/pisa/definition-selection-key-competencies-summary.pdf>
- Demir, A. Y., & Özyurt, M. (2021). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1254-1290. <https://doi.org/10.17679/inuefd.867905>
- Düzgüner, T. T., Karabulut, H., & Kariper, A. (2022). 21. Yüzyıl becerileri ile ilgili yapılmış olan çalışmaların incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 179-199. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/68301/986758>
- Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, R. P., Frey, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., ... & Shriver, T. P. (1997). *Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators*. ASCD.
- Halpern, D. F. (2003). *Thought & Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Hayırsever, F., & Kısakürek, M. A. (2014). Evaluation of social studies textbook in terms of the aimed skills to be acquired by students according to the primary school curriculum. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4(8), 23-42.
- Hunkins, F. P. (1972). *Questioning strategies and techniques*. Allyn and Bacon.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365-379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>
- Larson, B. E. (2011). *Instructional strategies for middle and secondary social studies: Methods, assessment, and classroom management (1. bs)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203829899>
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20BİLGİLER%20ÖĞRETİM%20PROGRAMI%20.pdf>
- National Research Council (2011). *Assessing 21st century skills*. The National Academies Press.

- Niu, W., & Liu, D. (2009). Enhancing creativity: A comparison between effects of an indicative instruction “to be creative” and a more elaborate heuristic instruction on Chinese student creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(2), 93-98. <https://doi.org/10.1037/a0013660>
- Nur, L. (2020). Analyzing Elementary School Student Cooperative Skill through Outbound Activity. *TEGAR Journal of Teaching Physical Education in Elementary School*, 4, 1-4. <https://doi.org/10.17509/tegar.v4i1.28363>.
- Oztop, P., & Gummerum, M. (2020). Group creativity in children and adolescents. *Cognitive Development*, 56, 100923. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2020.100923>.
- P21 Framework Definitions. (2015). The partnership for 21st century learning (P21). https://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_Definitions_New_Logo_2015_9pgs.pdf
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. SAGE.
- Paul, R. W., & Elder, L. (2007). *A guide for educators to critical thinking competency standards: Standards, principles, performance indicators, and outcomes; with a critical thinking master rubric*. Foundation for Critical Thinking.
- Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Eds.) (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. National Research Council of the National Academies. Washington DC: The National Academies Press.
- Ricketts, K. G., & Ricketts, J. C. (2010). *Leadership: Personal Development and Career Success*. Cengage Learning.
- Robinson, K. (2011). *Out of Our Minds: Learning to be Creative*. Capstone Publishing Ltd.
- Starko, A. J. (2018). *Creativity in the Classroom: Schools of Curious Delight*. Routledge.
- Sternberg, R. J. (2003). *Wisdom, intelligence, and creativity synthesized*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511509612>
- The College, Career, and Civic Life (C3) Framework for Social Studies State Standards: Guidance for Enhancing the Rigor of K-12 Civics, Economics, Geography, and History. (2013). NCSS. <https://www.socialstudies.org/standards/c3>
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass/Wiley.
- Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies. *Journal of Curriculum Studies*, 44(3), 299-321. <https://doi.org/10.1080/00220272.2012.668938>

Wagner, T. (2008). *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need, and What We Can Do about It*. New York: Basic Books.

Wegerif, R. (2013). *Dialogic: Education for the Internet age*. Routledge.

Woodward, J. (1992). Textbooks, Technology, and the Public School Curricula: Identifying Emerging Issues and Trends in Technology for Special Education. *ERIC*, 568-574. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED350760.pdf>

Yücel, A. G., Çiftçi, B., & Durmaz, A. (2022). Yaratıcı düşünmenin sosyal bilgiler dersi öğretim programından çıkarılması: Yenilikçi düşünme yeterli mi? *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 239-253. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1064873>